
JELEN ÉS MÚLT

Antonio Gramsci

MARX — AMILYENNEK MI LÁTJUK

Marxisták vagyunk-e? Létezik-e egyáltalán marxizmus? Ó, emberi bárgyúság egyedül te vagy hallhatatlan széles e világon. Ezekben a napokban, a százéves évforduló¹ kapcsán ismét felvetődnek a régi kérdések, s patakra folyik majd a sok minta, és persze vele együtt a sok badarság. Az üres szócséplés, a szórszálhasogatás múlhatatlan tartozéka az emberi örökségnek. Marx nem holmiféle tudományos tanocskát, elméletcskét állított fel műveiben, de Marx nem is Messiás, aki a parancsoló példabeszédek tömkelegét, a téren és időn kívüli abszolút és vitathatatlan szabályok sokaságát hagyta ránk örökségül. Egyetlen kijelentése parancsolóan kategorikus csak: „Világ proletárjai, egyesüljetek!” A szervezkedési szükséglet, valamint a szervezkedés és társulás szükségességének propagálása alapján kellene tehát határt vonni marxisták és nem marxisták között. Túl sok, és túl kevés: mert ki nem lenne akkor marxista?

Végeredményben így is van ez valahogy: mindenki egy kicsit marxista, ha másként nem, hát tudat alatt.

Marx történelmi személyiséggé vált és munkássága termékeny volt, de nem azért, mert a semmiből, vagy esetleg képzeletéből megalkotta a történelmi fejlődés *originális* vízióját, hanem mert a fragmentáris, a befejezetlen és éretlen gondolatok általa teljes értékűvé, éretté, rendszeré, tudattá formálódtak. Az ő egyéni tudata, bárki tudatává válhat és máris sokak tudatává lett. Munkájában és gondolataiban egyaránt nagy volt és eredményes. Könyvei megváltoztatták a világot és megváltoztatták a gondolkodást.

Marx révén az ész, a tudat birodalma belép az emberiség történelmi fejlődésének folyamatába.

A marxi életmű abban az időben született meg, amikor Thomas Carlyle és Herbert Spencer az ember történelem formáló szerepéről folytatott nagy vitát.

Carlyle: hős, nagy egyéniség, a szellemi egység misztikus szintézise,

amely ismeretlen kikötők felé viszi az emberiséget és elveszik a tökély és sérthetetlenség valószínűtlen világában.

Spencer: természet, evolúció, mechanikus nem élő absztrakció. Ember: a szervezethez (organizmushoz) tartozó atom, amely engedelmeskedik az absztrakt törvénynek, de amely konkrétan történelmivé is lesz az egyedekben.

A történelemben Marx az óriás helyét foglalta el: nem misztikus és nem pozitivistá metafizikus; ő történész, aki interpretálja a múlt dokumentumait, mégpedig mindent, nem csak egy részüket.

Az eddigi történelmek, az emberiség múltbeli eseményei tanulmányozásának fogyatékosága épp az volt, hogy mindig csak a dokumentumok egy részét tanulmányozták. A tanulmányozás tárgyául választott rész pedig, bár jóindulatúan és nem tudatosan, de mégsem a történelmi szükségességszerűségből adódott, hanem előítéletből, elfogultságból, részrehajlásból. Így a kutatás eredménye nem az igazságot, nem annak helytállóságát, a történelmi múlt életformáinak rekonstruálását tükrözte, hanem egy bizonyos tevékenységre helyezte a hangsúlyt, apriorisztikus tézist bizonyított. A történelem csupán az eszmék hatásköréhez tartozott. Úgy vélték az ember szellemi lény, tiszta tudat. Ez a koncepció két téves következménnyel járt: a tények, amelyeknek fontosságot tulajdonítottak, anekdoták voltak és nem történelem, a hangsúlyozott eszmék pedig tetszőlegesek, vagy kitaláltak. Amennyiben íródott is történelem a szó szoros értelmében, az zseniális egyéniségek intuitív érdeme, és nem a szisztematikus, tudatos tudományos tevékenységé. Marxnál a történelem továbbra is az eszmék régiójához, a szellemiséghez tartozik, egyének, vagy egymással szövetségre lépő egyedek tudatos tevékenységét jelenti. Az eszme és szellemiség azonban nála már szubsztanciává formálódik, elveszíti döntőbíró jellegét. Az eszme és szellemiség többé nem vallás, vagy szociológiai absztrakció. Szubsztanciáját a gazdaság, a gyakorlat, a termelési és piaci viszonyok alkotják. A történelem mint esemény, mint történés nem más, mint gyakorlati (gazdasági és morális) tevékenység. A tiszta igazság, a tiszta humanizmus irányában (amely csak mint program, mint az emberiség általános etikai célja létezik) az eszme nem valószínű, meg logikai összefüggő egészként, teljességében, hanem csak annyira, amennyire a gazdasági valóságban bizonyítja létjogosultságát, amennyire afirmálási lehetőséget szerez. Ahhoz, hogy pontosan meghatározzuk egy országot, egy társadalmat, vagy akár egy csoport történelmi céljait, először is azt kell megtudnunk, milyenek a termelési és piaci viszonyok, illetve a termelési rendszer az adott országban, vagy társadalomban. Ilyen megismerés hiányában összetételezhetők ugyan hiányos monográfiák, hasznos művelődéstörténeti értekezések, összegyűjthetők mellékes megnyilvánulások, távoli következmények, de nem írható történelem, nem magyarázható a gyakorlati tevékenység szilárd egységes egészet képező valóságában.

Az eszmények lezuhanak az oltári magaslatról, az istenségek nézik, hogyan foszlanak szét az illatos tömjénfelhők. Az ember megformálja

tudatát az objektív valóságról, úrrá lesz a titkon, amely az események valós sorrendjét irányítja. Az ember saját magát is megismeri, tudja mennyit ér, mire képes tulajdon akarata és milyen hathatós eszköz ez, ha szükségleteinek engedelmeskedve, céljaival azonosítva úrrá lesz magán a szükségleten is. Ki ismeri igazán önmagát? Nem általában minden ember, hanem csak az, aki el is viseli a szükségletek terhét. A történelem szubsztanciájának kutatása, annak a termelési és piaci rendszeren, viszonyokon belüli meghatározása felfedi, hogy az emberi társadalom két osztályra tagolódik. Az egyik osztály birtokolja a termelőeszközöket és tudatában van tulajdon hatalmának, szándékának, ha még oly konfúz, fragmentáris is e tudat. Ezenkívül individuális céljai vannak, amelyeket hidegen, objektívan valósít meg szervezetei révén, tekintet nélkül arra, hogy a cél felé vezető utat az éhhalál vagy a háború áldozatainak teteme borítja-e.

A másik osztály számára a tényleges történelmi kauzalitás rendszerezése felfedezést jelent és a pásztor nélküli nagy nyájban a rend elvévé válik. A nyáj tudatot formál önmagáról és a feladról, amelyet teljesítenie kell ahhoz, hogy a másik osztály is ráébredjen: individuális céljai alaptalan önkényességet jelentenek, üres szavakat és féktelen kedvtelést.

Voluntarizmus? Ez a szó semmit sem jelent, vagy ha igen, önkényesség értelemben használják. A marxizmus szerint az akarat a célról alkotott tudatot jelenti, vagyis tulajdon hatalmunk és a cél megvallását szolgáló eszközök tisztánlátását. Az akarat tehát elsősorban megkülönböztetés, az osztályok felismerése, a másik osztálytól független politikai élet kialakítása. Szilárd és fegyelmezett szervezet létrehozása tulajdon célkitűzéssel, tévelygés és tétovázás nélkül. Egyenesirányú impulzus a végső cél felé, amely nem tér le a szívélyes barátság hímes mezejére és mellőzi a füvek illatával átítatott megbecsülés és szeretet gyengéd ömlengéseit.

A „marxista” jelző egyébként felesleges is, mert tévedésekhez vezethet, sokélyos, fecsegő szószátyárkodást eredményezhet. Marxista és marx... elcsépelte jelző és határozó, mint a pénz, amely sok kézen forogva közben megkopott.

Számunkra Marx Károly a szellemi és morális élet tanítója, nem pedig ütleget kézben tartó pásztor. Tettre serkenti a szellemi tunyaságot, a szunnyadó, pozitív erőket pedig az igazságos harc megvívására ösztönzi. Marx az eszmei tisztaság és tisztesség, az eszmei erkölcs kialakításáért folytatott intenzív kitartó munka, egy szolid kultúra megalapozásának példaképe. A bölcs és megfontolt emberségesség monolitikus alakja, aki nem a nyelvére ügyel, míg beszél, és nem teszi szívére kezét, hanem a valóságot lényegében tömörítő, a valóságon uralkodó, az értelemben beszívódó, az előítéleteket, rögeszméket elsöprő, a morális jellemet erősítő vasból kovácsolt szillogizmusokat alkot.

Marx Károly nem bölcsőben visító csecsemő és nem a papok szakállas réme, tulajdon életrajzában anekdotikus epizódalakja, lelkes emberségének briliáns, vagy goromba gesztusa. Marx tágas és gyugodt elme,

amely gondolkodik, ő az emberiség léttudat utáni évszázados és fárad-
ságos kutatásának individuális pillanata, a történelem titokzatos ritmu-
sát kutató, a misztériumokat eloszlató, az emberi gondolkodást és tevé-
kenységet erősítő egyéniség. Marx szellemiségünk integrált részévé vált,
amely nem lenne ilyen amilyen, ha ő nem élt, nem gondolkodott volna,
ha szenvedélyével, eszméivel és ideáljaival nem pattantotta volna ki a
világosság szikráját.

Születésének évfordulóján Marx Károlyt magasztalva a proletariátus
önmagát dicsőíti, tudatosodott erejét, hódító agresszivitásának dinami-
káját, amely aláássa az előjogokon alapuló hatalmat, és amely az erő-
feszítéseket megkoronázó végső harcra készül.

(Az írás aláíratlanul jelent meg az *Il Grido del Popolo* XXIII. évfolyamának (719.
számában 1918. május 4-én.)

Fordította *Hornok Ferenc*

Jegyzetek

¹ Értsd: Marx születésének századik évfordulója.